

risk of loss through difficult climatic conditions. In accordance with the principle of lending, a bank must have the right to protect its interests in the process of lending, that is to avoid losses from defaulting the debt through the insolvency of the borrower. Therefore, the efficiency of lending by a banking institution is influenced by an effective system of protection from the risk of non-return of funds.

Analysis of credit debts of open joint-stock partnership "Shubynostavske" with commercial banks for the purpose of outposts shows that bank institutions have a significant demand for disguised property. The value of the property ranges from 1.5 to 2. This means that if an enterprise provides an object with a market value of 2 million UAH, it can expect receiving a loan in the amount of 1 million UAH.

Insufficient level of credit support for the studied agricultural enterprises is substantiated by an imperfect mechanism of lending. It can be mentioned that the derivative effect of negative features of modern credit relations in the agrarian sphere is the interdependent combination of the following main factors, the lack and high cost of credit resources of a creditor with insufficient profitability of the borrower.

The issue of lending to agrarian enterprises can be resolved through the improvement of the lending mechanism.

The use of land as an object of an outpost significantly increases the probability of obtaining a loan. Therefore, we believe that agricultural land should be considered as a potential and marketable outpost, which will provide an opportunity for agricultural producers to receive medium- and long-term bank loans.

With the absence of land mortgages, warehouse certificates and other shipping documents for agricultural products can be used as a credit outpost.

Credit instruments, which are used to improve financial support for the activities of the participants in the agrarian sector, also include credit union loans.

The development of leasing relationships is the important factor in credit support of agricultural enterprises. Financial leasing makes it possible to save money for investing in other activities or purchase equipment that exceeds the annual financial costs, to solve the problems with obtaining funds, to improve financial condition, to strengthen it with modern forms of lending.

The further development of agrarian enterprises largely depends on the credit mechanism, the development of the credit market and its infrastructure.

Key words: agricultural commodity producers, credit, credit obligations, outpost, preferential crediting, leasing, factoring.

УДК 338.484

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

О. А. Лозова, кандидат економічних наук

Д. Ю. Мамотенко, кандидат економічних наук

Запорізький національний технічний університет

У статті проведено аналіз сучасного стану санаторно-курортної галузі України. Встановлено, що на сьогодні в Україні існує розвинена мережа санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Виявлено чинники, які негативно впливають на розвиток санаторно-курортної галузі та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: туризм, санаторно-курортна галузь, санаторно-курортні заклади, оздоровчі заклади, розвиток, динаміка, чинники.

Постановка проблеми. Туризм у багатьох країнах світу є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури. Це зумовлено динамічністю, високою прибутковістю та великим позитивним соціально-економічним і культурним впливом туризму на розвиток країн. Оскільки Україна обрала курс євроінтеграції, то на європейський ринок вона має вийти з конкурентоспроможними пропозиціями. Однією з них повинен стати туризм як одна з перспективних галузей нашої країни. Особливістю України є функціонування санаторних закладів, які мають у майбутньому стати основою розвитку туристичного бізнесу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з аналізом діяльності, функціонування та розвитком санаторно-курортних закладів досліджували провідні українські та зарубіжні вчені, а саме: Чорненко Н., Охріменко А., Любіцева О., Ємець Г., Вуйцик О., Халіна І., Свіда І., Воробйов Ю., Федоров І., Коваль П., Шульга М., Колеснік А., Ткаченко Т., Беренс В., Джонк Д., Гофман К. та ін. Однак утрата значної частки курортного потенціалу в результаті впливу різноманітних чинників на розвиток санаторно-курортної галузі вимагає необхідності подальшого дослідження сучасного стану та подальшого розвитку галузі.

Метою дослідження є визначення сучасного стану та тенденцій розвитку санаторно-курортної галузі України.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У статті використано такі методи дослідження: узагальнення, системного підходу, аналізу.

Результати досліджень. Санаторно-курортна галузь України є дуже складним і багатоцільовим сегментом ринку. Як складова системи охорони здоров'я вона спрямована на збереження й примноження людського капіталу, відновлення працездатності населення. З іншого боку, вона є складовою туристичної індустрії, метою якої є отримання доходу, поповнення бюджетів усіх рівнів, створення висококонкурентного продукту на світовому ринку.

Правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні забезпечує Закон України "Про курорти", Концепція розвитку санаторно-курортної галузі й відповідні регіональні програми.

На сьогодні в Україні існує розвинена мережа санаторно-курортних та оздоровчих закладів, роль яких значно зростає. Адже діяльність санаторно-курортних закладів сприяє збереженню і відновленню здоров'я населення – основного багатства нації. За загальноприйнятою класифікацією в Україні є всі види курортів: бальнеологічні, кліматичні, грязеві, курорти з кількома лікувальними факторами. Класифікацію основних курортів України наведено у таблиці 1.

Заклади санаторно-курортної сфери України можна розділити на кілька видів:

1) бюджетні здравниці, які функціонують як лікувально-профілактичні установи, мають спеціалізовані медичні відділення та надають обмежену

кількість додаткових послуг. Діяльність не носить комерційного характеру, передбачене бюджетне фінансування з метою лікування та оздоровлення широких верств населення, насамперед дітей, малозабезпечених, пенсіонерів,

1. Класифікація основних курортів України [2]

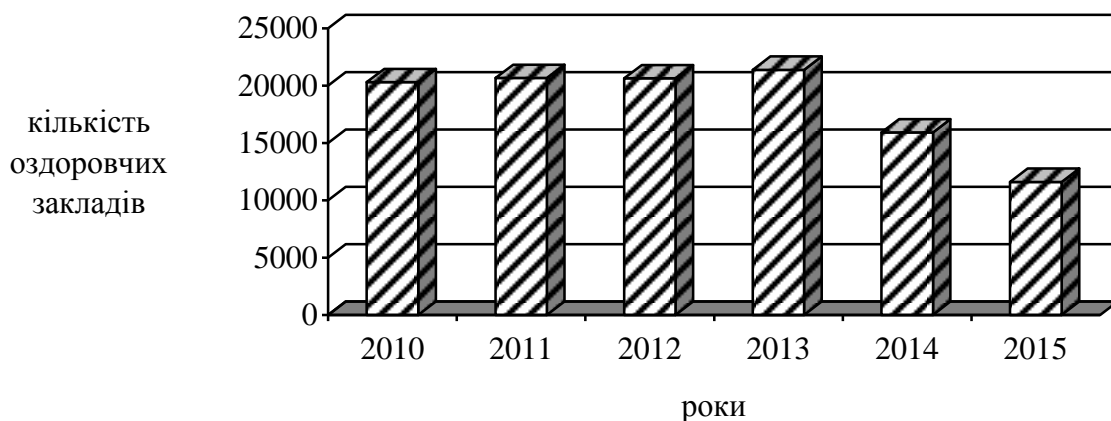
Область	Курорт	Класифікація курорту
Вінницька	Хмільник	Бальнеологічний
Донецька	Слов'янськ	Бальнеологічний
	Слов'яногірськ	Кліматичний
Закарпатська	Голубине	Бальнеологічний
	Поляна	Бальнеологічний
	Синяк	Бальнеологічний
	Свалява	Бальнеологічний
Запорізька	Бердянськ	Кліматичний, бальнеогрязевий
	Кирилівка	Кліматичний, бальнеогрязевий
Івано-Франківська	Черче	Кліматичний, бальнеогрязевий
	Ворохта	Кліматичний, бальнеогрязевий
	Яремча	Кліматичний, бальнеогрязевий
Київська	Конча-Заспа	Кліматичний, бальнеогрязевий
	Пуща-Водиця	Кліматичний
Львівська	Трускавець	Бальнеологічний
	Моршин	Бальнеологічний
	Немирів	Бальнеологічний
	Любінь Великий	Бальнеологічний
Миколаївська	Очаків	Кліматичний
Одеська	Одеська група курортів: Куяльник, Лермонтовський, Аркадія, Великий Фонтан, Кароліно-Бугаз, Чорноморка, Затока, Хаджибей, Лузанівка, Приморський, Лебедевка, Мала Долина	Кліматичний, бальнеогрязевий
Полтавська	Миргород	Бальнеологічний
Харківська	Березівські Мінеральні Води	Бальнеологічний
Херсонська	Гопри	Бальнеогрязевий
	Скадовськ	Кліматичний

людей з профільними захворюваннями, "чорнобильців", інвалідів АТО тощо;

2) здравниці, що мають відомче підпорядкування або фінансовані промислово-фінансовими групами, функціонують у вигляді оздоровчих центрів, лікувальних та курортних комплексів та ін. Зазвичай вони формуються за типом готелів із потужною лікувально-діагностичною базою, оснащені новітніми досягненнями відновної медицини й курортології. Ці здравниці надають широкий спектр додаткових послуг (харчування, розваги, екскурсійні та туристичні маршрути та ін.). Проте отримання прибутку не є головним компонентом діяльності, оскільки фінансування спрямовується на оздоровлення працівників за програмами соціального страхування;

3) комерційні здравниці різних форм власності та організаційно-правових форм, які формують свою базу розміщення за готельним типом, спеціалізуються на наданні лікувально-діагностичних та додаткових послуг, що користуються значним попитом (масаж, гідротерапія, рефлексотерапія, нетрадиційні методи лікування, міостимуляція, галотерапія, апаратна косметологія та ін.). Їхня діяльність спрямована на залучення відпочивальників на нетривалий період (до 3 – 5 днів), що виключає різкі коливання сезонних чинників. Часто функціонують як SPA і Wellness-центри при великих готельних і туристичних комплексах [3].

За даними Державної служби статистики України динаміка розвитку санаторно-курортних та оздоровчих закладів свідчить про те, що з 2010 по 2013 роки відбувається збільшення загальної кількості оздоровчих закладів на 5,3 % (з 20 296 до 21 378) (наведено у рис. 1).

Рис. 1. Загальна кількість оздоровчих закладів за 2010 – 2015 рр.*

* складено авторами на основі [4].

Збільшення відбулося за рахунок кількості дитячих оздоровчих таборів, яка зросла на 7% (з 17 342 до 18 549) (наведено у табл. 2).

Однак у 2013 р. в порівнянні з 2010 р. зменшилася кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням на 6,5 %, санаторіїв-профілакторіїв – на 29,5 %, будинків і пансіонатів відпочинку – на 6,6 %. Вважаємо, що на зменшення показників у 2013 р. вплинули такі чинники, як: економічна та фінансова

нестабільність країни, обмежена платоспроможність населення.

У 2015 р. у зв'язку з тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та проведенням антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях загальна кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів значно зменшилася. Якщо у 2013 р. в Україні діяло 21 378 санаторно-курортних та оздоровчих закладів різного типу і рівня, то на кінець 2015 р. їх кількість зменшилася на 45,7 % і складала 11 606 (наведено у рис. 1). Найбільше зменшилася кількість будинків і пансіонатів відпочинку (на 72 %). Кількість санаторіїв-профілакторіїв зменшилась на 52,1 %, дитячих оздоровчих таборів – на 47,5 %, санаторіїв та пансіонатів з лікуванням – на 35,2 %, баз та інших закладів відпочинку – на 27 % (наведено у табл. 2).

2. Динаміка розвитку санаторно-курортних та оздоровчих закладів України за 2010 – 2015 рр. [4]

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113

Як наведено у табл. 3 доходи від наданих послуг санаторно-курортними закладами у 2015 році зменшилися на 13,2 % від рівня 2014 року, тобто на 853,4 млн грн. Вважаємо, що на падіння доходів вплинули такі чинники, як: зростання цін, збільшення рівня безробіття та обмежена платоспроможність населення. Як наслідок, населення неспроможне оплачувати відпочинок в санаторно-курортних та оздоровчих закладах. Подолання такої ситуації вимагає від держави проведення ефективної соціальної політики щодо підвищення рівня та якості життя населення України, збільшення його доходів.

Варто відмітити, що завдяки наявності унікальних і різноманітних рекреаційних ресурсів, розвитку санаторно-курортної інфраструктури та вигідному географічному положенню Запорізької, Херсонської й Одеської областей та Карпатського регіону можна замінити втрачені курорти Криму.

Це потребує розв'язання територіальних, соціально-економічних завдань і завдань, пов'язаних із розподілом і визначенням пріоритетних напрямів використання природних лікувальних ресурсів і пошуками шляхів збалансування міжгалузевих інтересів, вирішенням питань розміщення курортного, житлового, соціального, інженерно-транспортного, комунального та інших видів будівництва, відтворення культурно-історичної спадщини, охорони та збагачення природного середовища курортів [1].

3. Доходи закладів санаторно-курортної сфери у 2014 – 2015 рр., млн грн [5]

Заклади сана- торно-курорт- ної сфери	Доходи від наданих послуг, (млн грн.)		Доходи від продажу номерів, (млн грн.)		Доходи від реалізації путівок, (млн грн.)		Доходи від надання додаткових послуг, (млн грн.)	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Санаторії	2177,1	1813,2	66,1	51,2	1978,5	1563,5	132,5	198,6
Дитячі санаторії	176,7	80,5	0,2	0,3	175,5	79,9	1,0	0,4
Пансіонати з лікуванням	40,7	40,9	1,1	1,5	37,6	38,2	1,9	1,2
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	130,6	150,8	-	2,0	126,7	142,8	3,9	5,9
Санаторії- профілакторії	170,0	183,9	6,8	6,0	152,6	164,7	10,5	13,1
Бальнеологічн і лікарні, грязелікарні	14,8	12,5	0,07	0,1	10,5	9,7	4,3	2,6
Будинки відпочинку	5,8	12,3	4,5	2,8	-	8,3	0,8	1,3
Пансіонати відпочинку	90,8	109,0	13,6	35,9	67,2	64,2	4,4	8,9
Бази відпочинку	367,1	392,6	75,7	112,1	191,1	261,1	17,1	19,4
Разом	3173,6	2795,7	354,9	211,9	2739,8	2332,4	176,5	251,4

Ефективність функціонування курортних комплексів та ринку санаторно-курортних послуг напряму пов'язана з реалізацією крупних комплексних інвестиційних проектів. Такі проекти стосуються спортивної, розважальної, лікувально-оздоровчої, конгресної бази курорту, зокрема побудови нових басейнів, тенісних кортів, розважальних комплексів, ресторанів, дискотек, оздоровчих центрів, конгрес-холів та залів [6]. Натомість участь держави в інвестиційному процесі санаторно-курортної галузі є вкрай низькою, а недосконале податкове законодавство перешкоджає

зростанню інвестицій в рекреаційну інфраструктуру та санаторно-курортний комплекс з боку приватних інвесторів. Для забезпечення зростання надходження коштів необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат для інвестора, зокрема забезпечити підтримку інвестиційної діяльності, забезпечити інвесторам рівні права на одержання державної підтримки в інвестиційній діяльності, стабілізувати політичну ситуацію в країні, подолати бюрократизм та прояви корупції.

Подальший розвиток санаторно-курортної галузі має включати кілька напрямків: удосконалення фінансових та економічних механізмів функціонування курортного потенціалу та максимальне задоволення потреб населення шляхом створення ефективного ринку санаторно-курортних послуг і всебічного сприяння зростанню конкурентоспроможності установ галузі, шляхом проведення роздержавлення та приватизації, залучення інвестицій в оновлення матеріальної й лікувально-діагностичної бази, оптимізації системи управління цими закладами [3].

Висновки. Таким чином можна зробити наступні висновки. На сьогодні в Україні існує розвинена мережа санаторно-курортних та оздоровчих закладів, роль яких значно зростає. Але в останні роки, в результаті впливу низки чинників, показники, що характеризують функціонування санаторно-курортних і оздоровчих закладів, значно зменшилися. Задля усунення негативних чинників розвитку санаторно-курортної галузі доцільно: реалізувати державну соціальну політику щодо подальшого підвищення рівня та якості життя населення; створити сприятливий інвестиційний клімат для інвестора; збалансувати цінову політику та якість основних і додаткових санаторно-курортних послуг.

Література

1. Стасик О. О. Аналіз проблем та перспектив реструктуризації санаторних закладів України за допомогою процесів злиття і поглинання // Економічний аналіз. 2013. Том 13. С. 183–187.
2. Бабов К.Д., Поберська В.О., Фісенко Л.І., Коломієць О.А. Основні курорти України [Електронний ресурс] / К.Д. Бабов, В.О. Поберська, Л.І. Фісенко, О.А. Коломієць // URL : <http://www.vafk.com/gallery/kurort.pdf>
3. Коваленко Н.О. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні // Схід. Серія : Економічні науки. 2015. № 8 (140). С. 21 – 24
4. Державна служба статистики України: офіційний сайт. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади [Електронний ресурс] / URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році : статистичний бюлетень / відп. О. О. Кармазіна. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 200 с.
6. Мігущенко Ю. В. Локальні туристично–рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі // Стратегічні пріоритети. 2008. №3(8). С. 168.

References

1. Stasik, O.O. Analysis problems and prospects of restructuring sanatorium establishments of Ukraine through mergers and acquisitions. *The Economic Annals Journal*, 2013, no. 13, pp. 183 – 187 (in Ukrainian).
2. Babov, K.D, Poberska, V.O, Fisenko, L.I, Kolomiets, O.A (2012). The main resorts of Ukraine. Available at: <http://www.vafk.com/gallery/kurort.pdf>
3. Kovalenko, N. Prediction of health resort business in Ukraine. *East. Series: Economics*, 2015. no. 8 (140). – pp. 21 – 24 (in Ukrainian).
4. Sanitation health and recreational facilities. *State Statistics Service of Ukraine: official website*. Available at <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Collective means placed in Ukraine (2015): *statistical bulletin / ed. A. Karmazin*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2016, 200 p. (in Ukrainian).
6. Mihushchenko, I.V. Lokalni turystychno–rekreatsiini komplekсы yak alternatyvna model aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti u turystychnii haluzi. *Stratehichni Priorityty*, 2008, no. 3(8). – p. 168 (in Ukrainian).

Одержано 27.04.2017

Аннотация

Лозовая Е.А., Мамошенко Д.Ю.

Современное состояние и тенденции развития санаторно-курортной отрасли Украины

Санаторно-курортная отрасль Украины является очень сложным и многоцелевым сегментом рынка. Как составляющая системы здравоохранения она направлена на сохранение и приумножение человеческого капитала, восстановление работоспособности населения. С другой стороны, она является составляющей туристической индустрии, целью которой является получение дохода, пополнение бюджетов всех уровней, создание высококонкурентного продукта на мировом рынке.

Целью исследования является определение современного состояния и тенденций развития санаторно-курортной отрасли Украины.

Теоретической и методологической базой исследования стали научные труды отечественных и зарубежных ученых. В статье использованы такие методы исследования: обобщение, системного подхода, анализа.

На сегодня в Украине существует развитая сеть санаторно-курортных и оздоровительных учреждений, роль которых значительно возрастает. Ведь деятельность санаторно-курортных учреждений способствует сохранению и восстановлению здоровья населения - основного богатства нации. По общепринятой классификации в Украине есть все виды курортов: бальнеологические, климатические, грязевые, курорты с несколькими лечебными факторами.

Развитие санаторно-курортной отрасли должно включать несколько направлений: совершенствование финансовых и экономических механизмов функционирования курортного потенциала и максимальное удовлетворение потребностей населения путем создания эффективного рынка санаторно-курортных услуг и всестороннего содействия росту конкурентоспособности учреждений области, путем проведения разгосударствления и приватизации, привлечения инвестиций в обновление материальной и лечебно-диагностической базы, оптимизации системы управления этими

учреждениями.

В последние годы, в результате воздействия ряда факторов, показатели, характеризующие функционирование санаторно-курортных и оздоровительных учреждений, значительно уменьшились. Установлено, что на уменьшение показателей повлияли следующие факторы: экономико-политическая и финансовая нестабильность в стране, проведение военных действий на части территории государства, рост цен, увеличение уровня безработицы, ограниченная платежеспособность населения. Для устранения негативных факторов развития санаторно-курортной отрасли целесообразно: реализовать государственную социальную политику по дальнейшему повышению уровня и качества жизни населения; создать благоприятный инвестиционный климат для инвестора; сбалансировать ценовую политику и качество основных и дополнительных санаторно-курортных услуг.

Ключевые слова: туризм, санаторно-курортная отрасль, санаторно-курортные учреждения, оздоровительные учреждения, развитие, динамика, факторы.

Annotation

Lozova O., Mamotenko D.

Current state and development trends in the sanatorium and resort industry in Ukraine

Sanatorium and resort industry of Ukraine is a very complex and multi-purpose segment of the market. As part of the health system, it is aimed at preserving and multiplying human capital, restoring the working capacity of the population. On the other hand, it is a component of the tourism industry, whose goal is to generate income, replenish budgets of all levels, create a highly competitive product on the world market.

The purpose of the study is to determine the current state and trends in the development of the sanatorium and resort industry in Ukraine.

Theoretical and methodological basis of the study were scientific works of domestic and foreign scientists. The paper used such methods: synthesis, systematic approach, analysis.

Today in Ukraine there is an extensive network of sanatorium and health resorts, whose role is significantly increased. After all, the activities of sanatorium establishments help to preserve and restore the health of the population - the main wealth of the nation. According to the generally accepted classification in Ukraine there are all kinds of resorts: balneological, climatic, mud, resorts with several curative factors.

The development of the spa industry should include several areas: improving the financial and economic mechanisms for the functioning of the resort potential and maximizing the satisfaction of the population's needs through the creation of an efficient market for sanatorium and spa services and comprehensive promotion of competitiveness of the regional institutions, through denationalization and privatization, And medical-diagnostic base, optimization of the management system of these Institutions.

In recent years, as a result of the impact of a number of factors, the indicators characterizing the functioning of sanatorium and health resorts have significantly decreased. It was found that the following factors influenced the decrease in the indicators: economic and political and financial instability in the country, military operations on part of the territory of the state, rising prices, increasing unemployment, and limited solvency of the population. To eliminate the negative factors in the development of the sanatorium and resort industry, it is advisable: to implement state social policy to further improve the level and quality of life of the population; Create a favorable investment climate for the investor; To balance the price policy and the quality of basic and additional sanatorium-and-spa services.

Key words: *tourism, sanatorium and resort industry, sanatorium establishments, health institutions, development, dynamics, factors.*